

GLAGOLJSKE ISPRAVE CRIKVENIČKOG SAMOSTANA PAVLINA

Pavlini je red značajan ne samo za širenje prosvjete i kulture u Hrvatskoj, već i zato što su pavlini hrvatsko-istarske vikarije (koja se u spisima samostana naziva istarsko-vinodolskom) bili i glagoljaši. Tvrdi se da je i pavlini samostan uz crkvu sv. Marije u Crikvenici imao u tom pogledu značajnu ulogu u prošlosti Crikvenice i crikveničkog kraja. Ako se поблиže upoznaju sadržaji sačuvanih isprava pisanih glagoljicom o tom samostanu, i još neki drugi spisi istog samostana razjasnit će se djelatnost pavlina u Crikvenici. To će, nadam se, pokazati kakva je bila uloga crikveničkog samostana u upotrebi glagoljice kroz razdoblje za koje su nam se sačuvali dokumenti.

1. Nije moguće dobiti pravilan uvid u djelatnost crikveničkog pavlinskog samostana bez nekog najosnovnijeg upoznavanja pojave i trajanja pavlinskog reda u Hrvatskoj uopće, a kojega je samostan u Crikvenici bio samo dio.¹

U povijesti naših krajeva tijekom vremena, gotovo sustižući jedan drugoga, izmjenjivali su se ili priključivali već postojećim razni drugi vjerski redovi. U IX stoljeću započeta djelatnost bedediktinskog reda na širenju vjere među Hrvatima stala je jenjavati u XIII stoljeću, a njihovi se samostani prazniti.² Iza njih dolaze novi redovnici — franjevci, pavlini i augustinci, kojima je bio glavni zadatak učvršćivanje vjere i pobožnosti u narodu.³ Red sv. Pavla pustinjaka, eremite, počeo se širiti u Hrvatskoj već od

¹ Josip BUTORAC, Pavlini. Enciklopedija Jugoslavije, sv. 6, Zagreb 1965, str. 443. Butorac je primorskim samostanima pavlina posvetio svega jedan stavak a kod nabiranja samostana na tom području zaboravio je spomenuti pavlini samostan u Crikvenici. Vidi, također: Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji, Zagreb 1975, str. 799; Anđelko BADURINA, Pavlini. Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Zagreb 1979, str. 454.

² Ivan OSTOJIĆ, Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima, sv. I, Split 1963, str. 86. Ostojić na tom mjestu navodi više razloga zastoja i postepenog opadanja tog reda. Ali ističe: »Nedovoljna zaposlenost bila je jedan od prvih razloga...«

³ Danilo KLEN, Fratrija. Feud opatije sv. Mihovila nad Limom u Istri i njegova sela (XI—XVIII st.). Rijeka 1969, str. 18—19.

početka XIII stoljeća kada su nikli samostani u Dubici, Remetama, Gariću i u Istri na Čepićkom jezeru (1287. god.). Kroz XIV stoljeće nastavilo se širenje pavlinskih samostana, pa su se pojavili u Donjoj Bukovici, Strezi, Čakovcu i Lepoglavi, a u našem Primorju u Ljubotini (1364?) i u Dragi kod Senja (1390). I u XV stoljeću niču novi samostani pavlinskog reda po Hrvatskoj. Tako su u Hrvatskom primorju osnovani samostani u Crikvenici (1412?), i u Novom (1462), a nekoliko godina ranije (1459) preuzeli su pavlini u Istri bivši benediktinski samostan sv. Petra u Šumi, nedaleko od Pazina.⁴

Senjski i crikvenički pavlini, zahvaljujući darežljivosti pobožnih vjernika osnovali su i svoje hospicije (prolazne domove, kuće za bolesne i stare): senjski u Baški na Krku (1455. g.), a crikvenički u Rijeci, kupnjom kuće u drugoj polovici XVII stoljeća. Na toj kući stajao je izvana na zidu grb pavlinskog reda.⁵

2. O kulturnoj djelatnosti pavlina u Hrvatskoj pisci koji su o tome pisali izrazili su se prilično nejednako. Ivan Tkalčić je isticao prosvjetnu djelatnost pavlina,⁶ Antun Cuvaj je pisao da je crikvenički samostan širio kršćanski duh i pučku naobrazbu i da je pavlinima uopće bila jednako sveta glagoljica kao i latinica.⁷ Emilij Laszowski je ovako cijenio njihov rad: »...bili su Pavlini vrlo štovani i ljubljeni red u narodu. Može se reći, da su se Pavlini tako sljubili s narodom u Hrvatskoj kako su se Franjevci u Bosni i Hercegovini. To su bili zapravo narodni popovi i redovnici, te su se u krbavskoj i poslije u senjsko-modruškoj biskupiji služili u crkvi narodnim jezikom, a svoja pisma pisali časnim hrvatskim pismom, glagoljicom. U svojim su samostanima držali i škole, i zacijelo se mnogi primorski Hrvat u crikveničkom samostanu uputio u pismo.«⁹ Mihovil Bolonić, prikazujući, pored ostalog, i pavlinske samostane na području senjsko-modruške biskupije ističe:

⁴ Josip ADAMČEK, Pavlini i njihovi posjedi. »Kaj«, sv. 9—10/1977, Zagreb (»Svetice«), naročito str. 100—107. Vidi, također: Giovanni KOBLER, Memorie per la storia della liburnica città di Fiume, vol. I, Rijeka 1896, str. 127—129; Đurđica CVITANOVIĆ, Sveti Petar u Šumi, Peristil broj 16/17, Zagreb 1973/1974, str. 122 i sl.; Ista, Srce Zagorja u Srcu Istre. »Kaj«, br. 6/1973, str. 12 i sl.

⁵ Mihovil BOLONIĆ, Crkveni patronat na području Senjsko-modruške biskupije. Senjski zbornik god. V/1973, Senj 1973, str. 284—285 i str. 295; Mladen BOŠNJAK, Knjižnice pavlina u Crikvenici i Novom Vinodolskom, Jadranski zbornik VII, Rijeka—Pula 1969, str. 463—464. Riječki pavlinski grb postao je simbol riječke kavane »Dva lava«.

⁶ Ivan TKALČIĆ, O stanju više nastave u Hrvatskoj prije a osobito za Pavlinah. Rad JAZiU, sv. 93, Zagreb 1888, str. 88 i 96.

⁷ Antun CUVAJ, Građa za povijest školstva, knj. I, Zagreb 1907, je na str. 111 pisao: »God. 1395 — 1415 podigao je Martin Frankopan u Crikvenici samostan sa crkvicom i smjestio u nj Pavline...« M. Bošnjak u spomenutom radu (na str. 465) narugao se tome kako je austrijski nadvojvoda Josip za svoje potrebe 1895. godine izmislio godinu 1395. kao godinu osnutka crikveničkog samostana uplevši u to i kneza Martina Frankapana koji se 1395. godine nije ni rodio. No, o godini osnutka samostana u Crikvenici bit će kasnije još govora.

⁸ Antun CUVAJ, u istom djelu na istom mjestu piše: »Tu (u Crikvenici, op. Klen) se imao širiti kršćanski duh i pučka naobrazba, a da je samostan toj zadaći zbilja odgovarao, vidjeti je odatle, što je tu glasoviti sitnoslikar Juraj Julije Clovio-Clović (rođen god. 1498 u Grižanima, umro 5. siječnja 1578 u Rimu) naučio prve početke u pisarstvu...« Ta Cuvajeva tvrdnja o početnom Klovićevom obrazovanju u crikveničkom samostanu nema temelja u izvorima. U II svesku istog djela (Zagreb 1910, str. 67) Cuvaj je pisao: »Hrvatskom Pavlinu, koji se inače u službi Božjoj služio latinskim jezikom, bila je tako sveta glagoljica kao i latinica...«

⁹ Emilij LASZOWSKI, Gorski kotar i Vinodol, Zagreb 1923, str. 213.

»Kao i drugi pavlinski samostani, tako je i ovaj u Crikvenici bio žarište duhovne kulture i rasadnik pismenosti u Crikvenici i njezinoj okolici«, i nešto dalje: »Drži se da su crikvenički pavlini držali školu (gimnaziju) od svoga početka (1412) do godine 1786. tj. do ukinuća reda.«¹⁰

S navedenim mišljenjima ne slažu se neki pisci. Tako je Gjuro Szabo isticao da je taj red uvijek uživao punu zaštitu velikaša, da su se u njega i zaredivali plemići, te da je tako od pustinjačkog reda postao aristokratski.¹¹ Josip Adamček dolazi do zaključka da su u pravilu feudalci bili njihovi osnivači, od njih su samostani dobivali svoje prve posjede (zemlje, kmetove itd.). Iako materijalno osigurani, oni su se i dalje nazivali »samostan pustinjaka sv. Pavla« i svoj utjecaj širili u prvom redu među pripadnicima feudalne klase.¹² Suprotno spomenutom mišljenju Antuna Cuvaja, Vjekoslav Štefanić je upozorio na to da su pavlinski samostani u XV i XVI stoljeću u Slavoniji pokazivali latinaške tendencije.¹³

3. O stvarnom stanju kulture i obrazovanosti crikveničkih pavlina, a kroz to i njihovih nastojanja na širenju kulture, jezika te upotrebi glagoljice, čini se da prilično realnu sliku pruža popis knjiga knjižnice tog samostana sastavljen na latinskom jeziku 1761. godine, dakle nedugo prije ukinuća samostana (20. veljače 1786. godine), kao i analiza i ocjena vrijednosti te knjižnice što ju je izvršio Mladen Bošnjak.¹⁴

U tom popisu sadržano je 1450 knjiga i rukopisa, što je doista veliko kulturno blago. No od toga je svega 77 knjiga i rukopisa na hrvatskom i drugim jezicima (osim latinskog), dakle svega nešto preko 5%. O vrlo nepovoljnoj knjižnoj sadržini u pogledu hrvatskih knjiga svoje je čuđenje izrazio Mladen Bošnjak ističući da u toj knjižnici »nisu zastupani ni jednim dijelom najveći hrvatski pisci kao na pr. Marko Marulić i Ivan Gundulić«. I nešto dalje: »...u ovom popisu ne može se na sigurnošću reći ni za jedno djelo da je pisano i štampano glagoljicom.«¹⁵ Prilikom ukinuća samostana sve su knjige otpremljene u Budimpeštu i ondje razvučene. Svega se jedan jedini latinski »Antiphonale Breviarii Romani«, koji je pripadao koru pavlinske crkve u Crikvenici, a napisao ga je 1787. godine fratar Nikola Radošević, nalazi danas u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.¹⁶

¹⁰ Mihovil BOLONIC, spomenuti rad, str. 295. Iako u sačuvanim spisima pavlinskog samostana u Crikvenici nema nikakvog traga o toj prosvjetnoj, školskoj djelatnosti — ipak postojanje u knjižnici cijele jedne skupine knjiga »*Libri Scholarum humaniorum*« potvrđuje mišljenje da su redovnici tog samostana u neko doba vršili podučavanje i na gimnazijskoj razini na latinskom jeziku. Međutim, smatram da takvo podučavanje nije moglo započeti u Crikvenici prije onog u Lepoglavi u 1503. godini. Postojanje knjiga za humanističko obrazovanje godine 1761. godine ne pruža temelja za zaključivanje o djelovanju te vrste već na početku XV stoljeća, prije drugih mnogo jačih centara. Vidi, M. BOŠNJAK, spomenuti rad, str. 468 i 469.

¹¹ S time se slaže i Josip ADAMČEK, spomenuti rad, str. 98—99. On dodaje, da je R. LOPASIĆ, *Oko Kupe i Korane*, str. 298, smatrao da su pavlini bili dovedeni u Svetice da bi kao predstavnici latinske crkve potisli s tog područja glagoljaše.

¹² Josip ADAMČEK, spomenuti rad, str. 99.

¹³ Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Dvije frankopanske glagoljske darovnice pavlinima* (1372 i 1452). Zbornik Historijskog Instituta JAZiU, knj. 1, Zagreb 1954, str. 137.

¹⁴ Mladen BOŠNJAK, spomenuti rad, str. 461—480.

¹⁵ I s t i, isti rad, str. 475.

¹⁶ I s t i, isti rad, str. 478.

I crikvenički su se pavlini, pored ostalog, kao i oni u Sv. Petru u Šumi u Istri, bavili i zdravstvom. Spomen o tome sačuvao se u jednom zapisu na »tabernakulu« u crkvi sv. Marije u Crikvenici. Na stražnjoj strani tabernakula nađen je latinski zapis što ga je svojom rukom zapisao fratar Kuzma Majr, »kirurg«. Prema tom zapisu, prvu svečanu misu pred tim tabernakulom, služio je Vjenceslav Grubač, generalni definator i prior samostana, dne 25. ožujka 1776. godine. Tabernakul su izradila dva pavlina, stolara, a pozlatio ga je također neki pavlin.¹⁷

Pri kraju svog postojanja crikvenički je samostan imao, dakle, svog »kirurga« koji je bio u stvari neke vrste obrtnik-ranarnik. On je, vrlo vjerojatno, djelovao po cijelom tadašnjem crikveničkom području. Ni rad onih dvaju stolara i onog zlatara, ako su trajnije živjeli u crikveničkom samostanu, nije vjerojatno bio posve iskorišten u samostanu pa se i njihova djelatnost širila i izvan samostanskih zidova.

Kada je odlukom Josipa II godine 1786. ukinuta većina vjerskih redova, zatvoreni su i pavlinski samostani. Sva njihova imovina rasprodana je, a dobiveni novac stavljen je u tzv. »vjersku zakladu« (»Religionsfond«). Arhivi samostana s područja Hrvatske otpremljeni su u Budimpeštu. Odatle su polovicom prošlog stoljeća doneseni u Zagreb, ali su kasnije opet vraćeni u Peštu. Odande su arhivalije vraćene u Zagreb tek 1958. godine.

To seljakanje ostavilo je vidnog traga arhivističke obrade na poleđini isprava i spisa. Danas nije moguće utvrditi da li se već prije ili u toku tog dvostrukog puta u Peštu i natrag štogod od arhivalija izgubilo. Međutim, jedno je sigurno: arhivski fond tog samostana takav kakvog nalazimo danas u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, nije potpun.¹⁸

4. Glagoljske isprave samostana pavlina u Crikvenici. Prigodom objavljivanja dviju Frankopanskih glagoljskih darovnica pavlinima — jedne iz 1372, a druge iz 1452. godine — Vjekoslav Štefanić istakao je da i te dvije idu »u krug relativno brojno sačuvanih isprava hrvatsko-primorskih pavlina iz Srednjega vijeka koje su oni brižljivo čuvali, naknadno ih potvrđivali i njima dokazivali svoja prava na posjede ili povlastice, što su ih stoljećima stjecali«. Štefanić je dalje razlagao, da su pavlinske isprave pisane glagoljicom nastale na području koje je u kasnom srednjem vijeku bilo »izrazito glagoljaška domena, pa su se i pavlini gvozdsanske vikarije — za razliku od svoje braće u sjevernoj Hrvatskoj — služili glagoljskim pismom i hrvatsko-slavenskim bogoslužjem.« Hrvatsko-istarskoj iliti gvozdskoj vikariji pripadali su, naime, pavlinski samostani u Gvozdu kod Modruša, u Senju, Novom Vinodolskom, Crikvenici, Čepiću, Sv. Petru u Šumi i drugi. Da su ti pavlini bili doista glagoljaši, Štefanić navodi potvrde u izvorima, jer su se za samostane u Senju i Novom pisale glagoljicom crkvene knjige,¹⁹ a papa Julije II je u Buli od 11. svibnja 1504. godine rekao za fratre hrvatsko-istarske vikarije da su »fratres sub lingua sclava«.²⁰

¹⁷ Stjepan JURDANA i Vladimir UREMOVIĆ, Zapis o prvom poznatom kirurgu Pavlinu u Crikvenici, Medicina broj 1, god. 9/1972, str. 95—101.

¹⁸ Arhivski fond crikveničkog pavlinskog samostana čuva se sada u Arhivu Hrvatske u sklopu ostalih pavlinskih samostana vraćenih iz Budimpešte.

¹⁹ Ivan MILČETIĆ, Hrvatska glagoljska bibliografija, Starine XXXIII, Zagreb 1911, str. 62—63, te 33, 78. Dalje: Milčetić.

²⁰ Vjekoslav ŠTEFANIĆ, spom. rad, str. 137; Manoilo SLADOVIĆ, Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst 1856, str. 217.

Većina je danas poznatih glagoljicom pisanih isprava koje su pripadale spomenutim pavlinskim samostanima objavljena. Najprije je to učinio Ivan Kukuljević za isprave nastale od XII do kraja XVI stoljeća.²¹ Štampao ih je glagoljicom. Ponovno ih je objavio Đuro Šurmin, ćirilicom, dodavši još neke.²² I Štefanić je objavio još dvije u spomenutom svom radu. Od tako objavljenih šezdesetak glagoljskih isprava koje se sadržajem odnose na naše primorske samostane, 21 isprava tiče se samostana pavlina uz crkvu sv. Marije u Crikvenici.

Sadržina tih isprava, njihov jezik, patronimika i onomastika u njima zavređuje da budu cjelovito ponovno objavljene, kako bi postale pristupačne i širem krugu. Ovdje ćemo, zbog dokumentiranja nekih zaključaka u pogledu upotrebe glagoljice, prikazati te isprave samo registima, izvodima i to redom, kronološki, prema datumu njihovog izdanja.

Na prvom mjestu trebalo bi spomenuti ispravu od 14. kolovoza 1412. godine koju je, navodno, izdao knez Nikola Frankopan, Hrvatski i Dalmatinski ban i koja je u izvorniku napisana hrvatskim jezikom, glagoljicom, ali koja nam je danas poznata samo u latinskom prijevodu. Međutim, kako je ta isprava krivotvorina, to ćemo se na nju osvrnuti iza nabranjanja nesumnjivih izvornika.

Evo ih redom:

1. Dne 27. kolovoza 1419. godine pisao je pop Matij darovnicu kojom se Mata sin Bijersin obvezuje sv. Mariji u Crikvenici »v ruki fratrom...« zajedno sa ženom i nasljednicima na davanje šestine od vina i žita. Ako bi »zapustili« davanje pripala bi zemlja crkvi. »Preur« s. Marije bio je tada Valent, a fratri Martin i Blaž.²³

2. Godine 1422. u Novom pisao je pop Vid ispravu kojom Žan, sin Matije Bucifala zamjenjuje svoj vinograd »Zadrevenik« za drugi koji je pripadao sv. Mariji u Crikvenici.²⁴

3. 1428. godine, 4. siječnja izdaje u Novom knez Nikola Frankopan ispravu kojom se dozvoljava »fratrom crikveničkim« gradnja pilane »ondi kadi su nih malini«.²⁵

4. Glagoljska isprava što ju je izdao isti knez u Brinju, 12. siječnja 1428. godine rješava spor oko »trgovine između Jesenove i Črnine« koju ubiru fratri crikvenički »od Brirana« u korist fratara.²⁶

5. Glagoljska isprava od 16. lipnja 1430. godine kojom knez Nikola ponovno dopušta fratrima kloštra sv. Marije u Crikvenici da grade pilanu u Crikveničkoj dragi, ali naređuje svim potknežinama, sucima, satnicima, dvornicima i ostalim svojim oficijalima da poštuju to i da im se pomogne »les voziti«, dozvoljavati put, pašu i vodu.²⁷

²¹ Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Listine hrvatske*, Zagreb 1863, na više mjesta. Dalje: Kukuljević.

²² Đuro ŠURMIN, *Hrvatski spomenici*, sv. I, *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium*, vol. VI, Zagreb 1898, na više mjesta. Dalje: Šurmin.

²³ Kukuljević, str. 49—50; Šurmin, str. 118.

²⁴ Kukuljević, str. 51; Šurmin, str. 121—122.

²⁵ Kukuljević, str. 54—55; Šurmin: str. 128; *Katastik pavlinskog samostana u Crikvenici* (Dalje: *Katastik!*) str. 21.

²⁶ Kukuljević, str. 55; Šurmin, str. 128—129; *Katastik*, str. 7—9.

²⁷ Kukuljević, str. 56; Šurmin, str. 130; *Katastik*, str. 9—10.

6. Dne 6. ožujka 1440. godine fratri su u Hrelinu isprosili od krčkog kneza Ivana Frankapana da im pokloni »zemle nike, ka zemla e pod Soplem«.²⁸

7. Pismo fratra Filipa, priora kloštra sv. Marije, od 7. ožujka 1447. godine kojim Štefana sina Dokšina, sina mu Jurja i kćer Briolu u Bribiru pozdravlja u svoje ime i u ime fratra Ivana, Pavla i Grgura i obavještava ih da su ih primili svih u bratstvo njihovog reda. U nastavku isprave, koju piše prior samostana u Crikvenici, iste godine i mjeseca kao gore, Filip, Štefan, potaknut učinjenom mu milošću od strane fratara, pred svjedocima poklanja crkvi sv. Marije svoje zemlje u Zagori.²⁹

8. Dne 4. prosinca iste godine knez Martin Frankapan daruje crkvi sv. Marije »zemlu ka spada na nas na Selcih...« za služenje mise.³⁰

9. Dne 26. listopada 1450. godine knez Martin Frankapan otvorenim pismom obavješćuje oficijale u kotaru da su se fratri pritužili da neki Markovići neće služiti crkvi sv. Marije »...kako služe drugi kmeti« pa tvrdo »zapovida«, ako fratarski kmeti ne bi htjeli služiti ili ne davati dohodak, oficijali treba da pomognu da ih fratri »kaštigaju« ...po tom zakoni osudom i uzu...«³¹

10. Godine 1455. dne 28. listopada u Novom pop Grgur kapelan kneza Martina Frankapana po njegovom nalogu piše ispravu kojom potvrđuje crkvi sv. Marije u Crikvenici sve one »liste« u kojima su toj crkvi dali »slobode i crkvene dote« njegovi pređi i naročito knez Mikula »ban Dalmacie i Hrvat«.³²

11. Godine 1460. dne 25. lipnja u Novom, knez Martin Frankapan daruje crkvi sv. Marije u Crikvenici jedan vinograd »na Selcih« i drugi vinograd koji je u »Jasenovoj«, s dužnošću »da imaju služiti za naše grihi ednu misu vsaku sobotu...«³³

12. Godine 1468. na dan 14. travnja u Novom, knez Martin Frankapan daruje crkvi sv. Marije na Crikvenici vlahu Mikulu »sa vsu onu službu, ku e on nam služil...«³⁴

13. Dne 15. rujna 1475. godine iz Otočca isti knez Martin »darovasmo ljubveno edno naše selo, ko se zove Črman kal, kloštru i crkvi sv. Marije na Crikvenici, za grihe naše...«³⁵

14. Ivan Vlaj i bibrirski plovčanin Martin, kao mirovni suci, ispravom od 10. veljače 1485. godine rješavaju spor između Jurka Banića i fratara crikveničkih određujući međe i zamjenu vinograda.³⁶

15. Mikula Žuno iz Dubrovnika ispravom od 20. ožujka 1490. godine na traženje crikveničkih fratara daje crkvi sv. Marije vinograd kojega im je

²⁸ Kukuljević, str. 62 (ovdje datirana 5. ožujka); Šurmin, str. 153 (ovdje datirana sa 6. ožujka); Katastik, str. 21—22 (datirana sa 5. ožujka).

²⁹ Kukuljević, str. 67—68; Šurmin, str. 168—169.

³⁰ Kukuljević, str. 70; Šurmin, str. 172—173.

³¹ Kukuljević, str. 76—77; Šurmin, str. 186—187; Katastik, str. 14—15.

³² Kukuljević, str. 72; Šurmin, str. 204—206; Katastik, str. 15—16.

³³ Kukuljević, str. 88—89; Šurmin, str. 223—224; Katastik, str. 17—18.

³⁴ Kukuljević, str. 102; Šurmin, str. 253—254.

³⁵ Kukuljević, str. 114—115; Šurmin, str. 278—279.

³⁶ Kukuljević, str. 122—123; Šurmin, str. 302—303.

obećao njegov pokojni brat Maroje, zajedno sa »službom« koju su im bili dužni Grižanci »Rizju i kopju prvu i drugu«. ³⁷

16. 14. ožujka 1504. godine darovali su Ivan, sin Jurka Banica iz Selaca sa ženom Celkom »za spasenje svoje duše svoju zemlju ka se zove kagonića i sardelova, vinograd i selo i ča koli... k tomu pristoi...« Ispravu je napisao Filip Pilušinović, notar i kapelan crkve sv. Filipa i Jakova. ³⁸

17. Anton Bošnjak iz Ponikava potvrđuje svoju oporuku danu pred notarem u Dobrinju pa ostavlja crkvi s. Marije i fratrima kloštra u Crikvenici svu pokretnu i nepokretnu imovinu na Krku i u Istri. Potvrdu je pisao u crikveničkom kloštru 16. siječnja 1521. g. Matko Knapić kapelan crkve s. Martina, pop biskupije modruške. ³⁹

18. 18. travnja 1521. godine, fratar Tomaš vikariš sv. Mikule na Gvozdu modruškom, »provincijal i vizitator fratrov hrvatskih poli mora« u samostanu sv. Spasa blizu Senja, daje Pavlu Gržiću i Mavru Zoričiću neku zemlju koju su »nasadili« u nasljedni zakup »da ju donasade« za tri godine i da plaćaju »vsako četrtio« od svega što prirodi. Isprava je napisana u Sv. Spasu. Zemlja se nalazila na području crikveničkog samostana pa je i isprava tamo čuvana. ⁴⁰

19. Iste godine 1521. bez naznake mjeseca i dana, isti fratar Tomaš »vikariš«, daje neku zemlju Bariću Paviziću »s tim livelom« da svake godine daje samostanu šestinu svega priroda. Ako ne plati oduzet će mu se zemlja. Isprava je bila napisana u kapitolu samostana sv. Spasa kraj Senja. ⁴¹

20. Fratar Tomaš, vikariš, daje u nasljedni zakup ispravom od 3. listopada 1523. godine, pisanom u samostanu u Crikvenici »... niku zemlu ka e v topalih...«, Jurju Velačiću, »... s tim patom da ju teži i da prihodišća od ne vsako šesto...«. Ako ne bi tri godine plaćao fratri uzimaju natrag zemlju. ⁴²

21. 1539. godine daje fratar Juraj, vikariš i provincijal, ispravom, bez oznake mjesta izdanja, mjeseca i dana, neku zemlju koja je blizu sela Matka Ročića, njegovom zetu, pod uvjetom plaćanja šestine priroda i ne pravljenja štete ili protivljenja fratrima. ⁴³

Navedena dvadeset i jedna glagoljska isprava najstariji su, i po našoj ocjeni, najvažniji dio arhivskog fonda crikveničkog pavlinskog samostana. Pošto smo ih ukratko upoznali, sada možemo odgovoriti na pitanje tko je te isprave pisao i koji su udio u tome imali crikvenički fratri pavlini. Od prvih petnaest isprava nastalih u XV stoljeću, svega je jednu i to onu od

³⁷ Kukuljević, str. 138; Šurmin, str. 338—339; Katastik, str. 22—24.

³⁸ Kukuljević, str. 186—187.

³⁹ Ova se isprava nalazi u Arhivu Hrvatske u fondu Samostana pavlina u Crikvenici. U Inventaru Glagoljskih rukopisa i isprava u Arhivu Hrvatske, na str. 55, pod rednim brojem 17. U Katastiku je zabilježena u talijanskom prijevodu na str. 24—25. Nije objavljena ni u Kukuljevića ni u Šurmina! Vidi, prilog 1!

⁴⁰ Kukuljević, str. 209.

⁴¹ Kukuljević, str. 211.

⁴² Ova isprava nije objavljena ni u Kukuljeviću ni u Šurminu. U Inventaru glagoljskih rukopisa i isprava u Arhivu Hrvatske registrirana je na str. 55 red. br. 20. Vidi, prilog 2!

⁴³ Ni ova isprava nije objavljena u Kukuljeviću ni u Šurminu. U naprijed spomenutom Inventaru Arhiva Hrvatske registrirana je na str. 55 pod rednim brojem 21. Vidi, prilog 3!

7. ožujka 1447. godine napisao »... preur Filip s Crikvenice, čisto i pravo...«. Od ostalih četrnaest, čak deset su ih bili napisali Frankapanski pisari (tri od kneza Nikole, jedna od kneza Ivana a šest od kneza Martina), daljnje tri isprave napisali su svjetovni popovi: Matij (1419.), Vid (1422.), Martin (1485.) a posljednju, onu iz 1490. godine, napisao je neki Mikula Žuno iz Dubrovnika.

Od šest isprava nastalih u XVI stoljeću, dvije sadrže darovanja Ivana Banića (1504.) i Ante Bošnjaka (1521.), kojima su isprave napisali svjetovni popovi-notari. Preostale četiri isprave nastale su u pavlinskim samostanima Primorja, ali samo za jednu znamo sigurno da je napisana u crikveničkom samostanu (1523.). Te četiri isprave, budući da su sadržavale davanje u zakup zemalja crikveničkog samostana morao je donositi i pečatom reda pečatiti vikar ili provincijal »fratar Hrvatskih Istre i poli mora pavlinah«, poslije dogovora s priorima svih samostana pa i redovnika tih samostana. Stoga nije bilo uvijek ni moguće da se svaka takva isprava sastavi u samostanu sa čijeg se područja vršilo zakupljivanje.

Od dvadeset i jedne glagoljske isprave koje su se sačuvale u samostanu pavlina u Crikvenici, svega su pet isprava napisali pavlini, a od toga samo su dvije nastale sigurno u samostanu u Crikvenici, pa su ih vjerovatno i napisali neki fratri tog samostana.

Osim tih glagoljskih isprava u arhivskom fondu tog samostana ne nalazimo nikakvih drugih glagoljicom pisanih dokumenata, čak ni onih u interesu poslovanju samostana.⁴⁴ Preostali, naime, mali broj spisa i dokumenata crikveničkog samostana odnosi se većinom na XVII i XVIII stoljeće. Ti pak spisi pisani su većinom latinskim, rjeđe talijanskim, a isto tako rijetko hrvatskim jezikom, ali uvijek latinicom.

5. Fundaciona i dotaciona isprava samostana pavlina u Crikvenici od 14. kolovoza 1412. godine. Ova isprava, u obliku u kojem je došla do našeg saznanja preko Farlatija i Sladovića, pisana je latinskim jezikom a nema u njoj, ni na početku ni na kraju, nikakve izričite napomene da je ona prijevod izvornika koji je napisan hrvatskim jezikom, glagoljicom.⁴⁵ To se ne da razabrati ni iz popisa isprava senjskog kaptola što ga je objavio isti M. Sladović. U uvodu tog popisa on je istakao: »Nekoja pisma jesu izvorna a nekoja dosta verno prepisana, koja se u arhivu kapitulskom nahode, jesu ovo redom polag godišta«... i nešto dalje: »1412. 14. aug. zakladno pismo Nikole Frankapana za kloštar crikvenički u vinodolu.«⁴⁶

O toj ispravi E. Laszowski je pisao: »O utemeljenju ovoga samostana sačuvan je tekst jedne krivotvorene povelje, koja je tobože izdana od kneza Nikole Frankopana u Modrušu 14. kolovoza 1412.«⁴⁷ Zbog čega naziva tu ispravu krivotvorinom, Laszowski ne objašnjava. Međutim, već sam početak

⁴⁴ Izuzetak čini fragment nekog pisma, bez početka i kraja, napisanog glagoljicom, kurzivom, ispisanim rukopisom. Iz teksta se razabire da je list bio poslan nekom kog se u pismu oslovljava sa »V. M.« tj. »Vaša Milosti«. Sadržajno odnosi se na utvrđivanje međa između Broda, Moravica saslušavanjem raznih osoba.

⁴⁵ Maniilo SLADOVIĆ, spom. djelo, str. 220—223. Daniele FARLATO, *Illyrici Sacri Tomus quartus. Ecclesiae Suffraganeae Metropolis Spalatensis auctore D. F. . . . Presbytero Societatis Jesu, Venetiis MDCCLXIX*, str. 99/2—100/1—2.

⁴⁶ Maniilo SLADOVIĆ, spom. djelo, str. 168—169.

⁴⁷ Emilij LASZOWSKI, spom. djelo, str. 210—211.

te isprave i datacija na kraju iste, stavljaju to pitanje izvan diskusije. Oni naime, u latinskom tekstu glase: *In nomine sanctae et in dividue trinitatis. Amen. Nos comes Nicolaus de Frangipanibus... Banus Dalmatiae et Croatiae...*« i na kraju: »Modrusiae anno divinae incarnationis 1412. die 14 augusti«. ⁴⁸ Prema tim dijelovima teksta, knez Nikola nije mogao izdati tu ispravu 1412. godine i nazivati se banom Dalmacije i Hrvatske jer je to postao tek 1426. godine ⁴⁹ Nadalje, godine 1412. knez Nikola se nije služio nadimkom »de Frangipanibus« jer se to dogodilo tek nešto prije 1430. godine. ⁵⁰

Ispravu su, unatoč navedenog, smatrali vjerodostojnom Farlati i Sladović i neki drugi. Njen latinski tekst smatran je prijevodom sa hrvatskog izvornika izdanog glagoljicom, mada za to nisu navođeni nikakvi dokazi. ⁵¹ Nažalost, ni isprave što su nekad bile u Senjskom kaptolu, prema Sladoviću, nisu sačuvane pa se ni tim putem ne može danas prići bliže istini. ⁵²

Međutim, da je isprava bila napisana hrvatskih jezikom, glagoljicom, našli smo zabilježeno u katastiku, popisu nepokretne imovine i isprava o tome, što ga je za pavlinski samostan sv. Marije u Crikvenici napisao latinskim jezikom 1716. godine »Adamus Carasi«. Naslov i sam početak tog katastika u prijevodu glasi: »O osnutku ovog svetog crikveničkog mjesta. Ovaj crikvenički samostan osnovao je Nikola Frankepan, ban Hrvatske i Slavonije (sic!) godine 1412. Izvornik isprave ovog osnivanja izdan je ilirskim jezikom, pismom pak glagoljskim može se naći u arhivu reda.« ⁵³ Na samom kraju tog prijepisa u katastiku stavljena je nota latinskim jezikom: »NB: Sličnih pet autentičnih kopija nalazi se među drugim pisanim ispravama, dvije su hrvatske, a tri latinske.« ⁵⁴ Navedeno u katastiku ne može ipak skiniti prigovor da je ta isprava krivotvorina i to bez obzira na to da li je bila napisana glagoljicom.

S druge strane, međutim, nema sumnje da se fratri pavlini pojavljuju uz crkvu sv. Marije u Crikvenici već u najstarijoj glagoljskoj ispravi iz 1419. godine kao vlasnici nekih prava na nekoj zemlji. Također u ispravi od 4. siječnja 1428. godine napisanoj u Novom, knez Nikola dopušta istim fratrima učiniti pilu »ondi kadi su nih malini«, gdje već dakle od ranije imadu svoje mlinove. Isti knez osam dana kasnije — 12. siječnja 1428. godine — u Brinju rješava spor između Bribirana i samostana u Crikvenici oko prava naplaći-

⁴⁸ Dijelove teksta isprave iz 1412. godine navodimo prema M. Sladoviću, mada se njegov tekst na dosta mjesta razlikuje od teksta iste isprave u Farlatiju. I Sladovićev i Farlatijev tekst razlikuju se u dosta sitnica od teksta te isprave u Katastiku.

⁴⁹ Vjekoslav KLAJČ, *Krčki knezovi Frankapani*, Zagreb 1901, str. 213 i bilješka 139 na str. 329.

⁵⁰ Nada KLAJČ, *Frankapani*. Enciklopedija Jugoslavije, sv. 3, Zagreb 1958, str. 388.

⁵¹ Na primjer M. Bolonić, *spom. rad*, str. 291.

⁵² Vladimír KRALJIČ, *Popis arhivske građe Arhiva Biskupije u Senju i arhiva stolnog kaptola u Senju*. *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XX, str. 234.

⁵³ »De fundatione huius S. Loci Czriquencensis. Monasterium hoc Czriquencense fundatum est a Nicolao Frangepanio Bano Croatiae et Sclavoniae Anno Domini 1412. Fundationis huius Originale Jdiomate Illyrico, caractere vero glagolithico emanatum reperitur in Archivio Ordinis.« (Katastik, str. 1).

⁵⁴ »NB. Similes copiae authenticae quinque reperiuntur inter alia Instrumenta Litteralia, Bina Croaticae, et Ternae Latinae«. Katastik, str. 7.

vanja »trgovine«. U uvodu te isprave doslovce piše: »...naši prvi su odlučili i dotali crikav svete Marije v Crikvenici u vinodolskom kotari, za volu reda fratrov svetoga Pavla...« i upravo na temelju jednog od tih ranije dobivenih prava fratara pavlina crkve sv. Marije u Crikvenici, knez Nikola odlučuje spor u korist samostana. To drugim riječima znači da su pređi kneza Nikole već prije njega obdarili i dotirali i crkvu sv. Marije i pavlinske fratre u Crikvenici.

Prema tim izvornim, nefalsificiranim ispravama možemo dakle zaključiti da su dotiranje crkve sv. Marije u Crikvenici, ali i samostana fratara pavlina vršili pređi kneza Nikole. Nema razloga da ne prihvatimo navod kneza Nikole da su dotiranje crikveničkog samostana izvršili njegovi pređi. Po tome bismo mogli odrediti bar otprilike vrijeme osnivanja samostana pavlina u Crikvenici. Osnivač je mogao biti Nikolin otac, slavni knez Ivan koji je umro u Senju 29. studenog 1393. godine.⁵⁵ Možda je vjerojatnije da je to bio njegov stric Stjepan, koji je darivao i senjske pavline 1381. godine (samostan sv. Spasa!). Kako je knez Stjepan umro 1390. godine u Modrušama⁵⁶ to je dotiranje crikveničkog samostana moglo uslijediti negdje između 1381. i 1393. godine. Prema tome, crkva sv. Marije i samostan u Crikvenici bili su dotirani, a prije toga sagrađeni negdje između 1381. i 1393. godine.

I tako nas je razmatranje krivotvorene fundacione isprave pavlinskog samostana u Crikvenici od 14. kolovoza 1412. godine navelo do nešto sigurnijeg datiranja postanka i dotiranja samostana.

6. Latinicom pisane isprave u crikveničkom katastiku. Mogla bi još postojati dvojba o tome da li su bile napisane glagoljicom isprave koje su nekad postojale u samostanu pavlina u Crikvenici a koje su do nas došle samo u prijepisu u već spomenutom katastiku crikveničkog samostana, sastavljenom 1716. godine. One su u katastiku napisane hrvatskim jezikom, ali latinicom, bez ikakve oznake ili primjedbe o tome kako su bile napisane u izvorniku. Tih isprava je jedanaest, a nastale su između 1656. i 1697. godine. Sadržaj tih, dosada nepoznatih, isprava mnogostrano je zanimljiv pa ćemo ovdje navesti njihov sadržaj u nešto opsežnijim registama.

a) Najstarija od tih isprava sastavljena je 18. prosinca 1656. godine u kući pokojnog Jurja Maurića Lužinoga, »za klosztrom Czrikuenichkom«.⁵⁷ Prior tog samostana Karol Petračić pred svjedocima popom Ivanom Muževićem i »braćom tepčinama« (Takaise i bratia tepchinae),⁵⁸ utvrđuje sa ženom pokojnika Katarinom, siromašnom staricom, i njenim bratom Rankom Skiljanom, koji će je doslužiti do smrti, da je pokojnik Juraj Maurić još za života ostavio samostanu »szvu muku szuoiu, iliti meliorament szela Zemlie

⁵⁵ Vjekoslav KLAJČ, spom. djelo, str. 188.

⁵⁶ Vidi, glagoljsku ispravu od 9. kolovoza 1381, izdanu u Modrušama, Šurmin, str. 93, i Vjekoslav KLAJČ, spom. djelo, str. 180.

⁵⁷ Katastik, str. 37—38.

⁵⁸ »Tepačka braščina« postojala je i na Grobniku. Sačuvao se njen blagajnički registar koji sadrži ubilježbe od 1539 do 1623. godine. Prema Vj. ŠTEFANIĆU »izraz »tepačka« mogao bi značiti isto što i bičevalačka.« Vjekoslav ŠTEFANIĆ, Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, II dio, Zagreb 1970, str. 205—208. Grobnička braščina nosila je naziv s. Marije, vjerojatno kao i Crikvenička jer je postojala kod te crkve u Crikvenici. Po našem mišljenju »bratia tepchinae« su članovi bratovštine koji se o nekim svetkovinama crkvenim sami bičuju; na zapadu poznati kao »flagelanti«. Katastik, str. 37.

fratarszke«,⁵⁹ pod uvjetom (»pattom«) da bi se njemu i ženi služile zadušnice »posztaiusi Jmena nihova vu Miszal za spomenka radi i drugim potlam buduchem vu klosztru Fratrom.« Potpisali su: Karol Petračić, provincijalni vikar i prior crikvenički i pop Ivan Mužinić.

b) Ispravom od 22. kolovoza 1671. godine »Petar Szuchich dobre vole i za veksu pollahchiczu Dusse« ostavlja kloštru u Crikvenici »vu polliu velikom Redi polak Koludra usze moie, chasze mooga oziua . . . ios k tomu Kusz braide pod book zuulikami.« To čini pred sedam svjedoka poimence navedenih na kraju isprave. To »Piszmo« napisao je »Matthe Benkouich Kancelir Grada Grisan«.⁶⁰

c) Isprava od 25. veljače 1687. godine pisana u Crikvenici, posvjedočuje da su Juraj Alašetić aliter Skutić i njegov sin Ivan ponudili prioru crikveničkog samostana, Vidu Cvariću otkup »muke« njihovog oca odnosno djeda »...nekuliko terszou, koie ie niegou pokoini ottacz bil naszadil na iedne Lehe zemlie rechenoga Klostra na poliu na Luke pod Koludar . . .« Prior im je isplatio 12 libara iako je stric (Jurjev) Matteo procijenio sa 10 libara. Ispravu potpisuje pred šest svjedoka, među kojima je Bonifacije Ciboci, vikar provincije, spomenuti prior samostana.⁶¹

d) Isprava sastavljena 20. ožujka 1687. godine u Crikvenici. Pred fratra Bonifacija Ciboci, provincijskog vikara istarsko-vinodolske provincije reda pavlinskog i Vida Cvarića, priora crikveničkog samostana, i fratra Mikule Radoševića, došli su Matija Dračić sa sinom Matom »...proszechi nasz poznizno . . . da bi mi niemu platili muku niegovu, koiu ie on vuchinil na iednom falatu zemlie nassega Klostra Czriquenichkoga zgora Klancza na Orglaczu, a ta muka ieszu terszi i sukwue, koie ie on bil naszadil z oczem szuoim Juriem Draschichem . . .« Fratri su »...videusi niegov prosniu i potribu . . .« upitali ga da po svojoj savjesti i duši kaže »...chabi mogla uridna biti ta muka . . .« a on je pred prizvanim svjedocima kotorskim sucem Jakovom Carom i drugima opetovano upitan odgovarao da vrijedi »tri dukati i pol, ali chetiri«. Na to su mu fratri isplatili 24 libre, tj. za svaki dukat 6 libara. Na kraju isprave nabraja se, iza potpisa provincijalnog vikara Bonifacija Ciboci, sedam prisutnih svjedoka.⁶²

e) Na dan 13. travnja 1687. godine u Crikvenici, pred fratra Bonifacija Ciboci, vikara provincijskog istarsko-vinodolske provincije, i priora samostana crikveničkog, te fratre Vita Cuarića i Mikulu Radoševića, došao je Javan Dračić sa svojim sinovima Jurom, Ivanom, Matom i Markom, da bi »niemu platili muku niegovu, koiu ie on vuchinil na iednom falatu zemle nassega Klosztra Czriquenichkoga zgora Klancza, a ta muka ieszu Terszi i Sukue, koie ie on bil naszadil i niegovi Sztarei . . .« Na to ga fratri, dva-tri puta upitaše pred svjedocima koliko je vrijedna ta muka, pa mu pred istim svjedocima isplatiše »Bechi gottoui dukat Sesz to iest libar broiechi, cha chini

⁵⁹ Prodavanje poboljšanja izvršenih na zemlji koja je bila držana u zakupu uobičajeno je inače u slučajevima kada se razriješava zakupni odnos, da se obešteti uloženi trud u poboljšanje kulture tla onome koji zakupni odnos prekida i odlazi. U slučajevima ovdje navedenim ne razabire se da je zakupni odnos prekinut.

⁶⁰ Katastik, str. 40—41.

⁶¹ Katastik, str. 57—58.

⁶² Katastik, str. 55—57.

libar 36.« Na dnu isprave prvi se potpisao pop Matij Jakominich viceplovan Dobrinjski, zatim spomenuta tri fratra i još šest svjedoka.⁶³

f) Na dan 17. travnja 1687. godine u Crikvenici. Pred iste fratre došli su Jura i Mikula pok. Barića Dračića sinovi i molili da im plate muku koju su učinili njihovi »Sztarij« na »falatu« kloštarske zemlje »zgora Klancza«, ta muka »ieszu terszi na Braidu nachinieni«. Opetovano upitani koliko vrijedi ta »muka«, izjavili su da vrijedi 13 libara koje su im pred svjedocima isplaćene. Prvi je potpisao Bonifacije Ciboci, zatim oba fratra i još četiri svjedoka.⁶⁴

g) Dne 15. veljače 1688. godine u Crikvenici Mikula Sučić moli samostan sv. Marije u Crikvenici, zbog toga što nema otkuda vratiti dug od 10 libara što je dužan samostanu, a koliko je vrijedila jedna volovska koža što mu ju je dao samostan, da se procijeni tj. »dabi musze sztimali dua Reda terszia, i nikuliko sukau, cha ie muka niegovoga Pokoinoga Ocza, a to na iednom falatu zemie rechenoga Klostra.«⁶⁵ Sporazumno određeni procjenitelji su tu »muku« procijenili sa 30 libara pa je Mikuli isplaćeno 20 libara. Pred poimence navedenim svjedocima Kotorskim sucem, satnikom od leta, dvaju sudaca od »praude« i »Graschikom« od leta, ispravu je napisao Petar Sugai »Masnik i Organista i Prodikach rechenoga Klostra.«⁶⁶

h) Ispravom od 9. studenog 1688. godine koju piše Jvan Rittar, »Szoldat Czeszaroue Szuitloszti« u Crikvenici, posvjedočuje se da je pred crikveničkog priora Bonifacija Cibocija došla Marica pok. Jurka Velačića udovica i pred svjedocima izjavila da ostavlja i izručuje ona i njezine kćeri sve »... cha ima na zemli Klostra szuete Mariae na Czriqueniczzi, cha ie Kuchia, vertli in Barszi okol Kuche i na Nauicze...« rečenom kloštru dobrovoljno, »... a cha ie duga da sze plati od zemlie birne tersaske ki bude usival, a za muku toieszt terszie, koie ona szuoim musen naszadila na zemli Klostra...« neka fratri za nju i njenog muža mole boga. Među svjedocima na prvom mjestu se spominje Jakou Czar »Szudacz Czriqueniski«, zatim Luksa Czar »szudacz od Praude«, Juan Buhouacz »Czitudin Szenski« i na kraju spomenuti pisar. Pred istim svjedocima prior je, na molbu Marice, istoj dao »dui paliczzi platna.«⁶⁷

i) U Crikvenici 13. veljače 1697. godine. Pred Bonifacija Ciboci, provincijala i priora crikveničkog samostana, došao je Jura Skutić sa sinom Pavlom, moleći da bi mu samostan isplatio »muku koiu szu nihovi Sztarij vuchinili na iednom falatu zemlie nassega Klostra, koia zemlia ie poli Koludra nassega tikom, a muka pako ieszu dua redicza terszou i dua germa Sukue...« Prior je pozvao »dua Postuana Szudcza rotna...« Mikulu Opatića i Grgura Katnića, suce Kotorske koji su procijenili navedenu »muku« sa 40 libara pa je, po odbitku jedne četvrtine i k tome trošak procjene od 4 libar i 12 soldji, isplatio »po rukah« suca Opatića, »fantu Paulu« i »niegoue Matere Mariczek«. 25 libar i 8 soldini, čime su bili zadovoljni. Ispravu su potpisali ili stavili rukoznak poslije Bonifacija Cibocija još šest svjedoka među kojima i pisar te isprave fratar Francisco Viroslauch.⁶⁸

⁶³ Katastik, str. 52—53.

⁶⁴ Katastik, str. 53—55.

⁶⁵ »Sukua« je vrba. Njeno šiblje reže se u žimi i upotrebljava za vezivanje vinove loze.

⁶⁶ Katastik, str. 42—43.

⁶⁷ Katastik, str. 63—64.

⁶⁸ Katastik, str. 43—45.

j) Isprava od 15. ožujka 1697. godine posvjedočava nekoliko činjenica i prava. Pred priora crikveničkog samostana Bonifacija Cibocija bili su u Kloštar pozvani Mato Stoičić i Mikula Brozić, da pred svjedocima pokažu, ako imaju, isprave za zemlju koju drže i to »iedan Redich terszia na Luke vu Poliu reczenoga Klosztra...« Pošto isprave nisu imali, prior ih je upitao hoće li se za to »pravdati« ili bez pravde tu zemlju pustiti. Stoičić i Brozić su pristali da zemlju puste ali su zamolili da im prior dade »dua Redicha terszia i due Lesiche zemlie pod tom isztum gore rechenum lehum«. Prior je na to pristao pod uvjetom da plaćaju četvrtinu sveg uroda s te zemlje kako plaćaju i ostali koji uživaju fratarske zemlje. Kako su spomenuti Stoičić i Brozić uživali i druge neke fratarske zemlje, a nemaju nikakve isprave o tome, »Szigurancze«, to prior izdaje njima i njihovim sinovima takvu ispravu — providenu njegovim vlastoručnim potpisom i pečatom kloštra — s navodom svih »fallata« zemlje, uz dužnost davanja četvrtine i zabranu raspolaganja tim zemljama bez dopuštanja fratara istog kloštra. Nakon zabilježbe imena pet svjedoka, ispravu potpisuje latinskom formulacijom Bonifacije Ciboci, vikar provincije Istre i Vinodola provincijal i prior crikveničkog samostana.⁶⁹

Od tih deset, u spomenutom katastiku u cijelosti navedenih isprava, dvije su napisali svjetovnjaci: jednu grizianski kancelar Mate Benković (1671. godine), a drugu »szoldat Czeszaroue Szuitloszti« Jvan Rittar (9. XI 1688. godine). Onu od 13. travnja 1687. godine je vrlo vjerojatno napisao dobrinski viceplovat Matij Jakominić. Od ostalih sedam za dvije znamo da su ih napisali redovnici pavlini crikveničkog samostana, Petar Sugai (15. II 1688) i Franjo Viroslavić (13. II 1697). Ostale četiri potpisao je ondašnji provincijalni vikar i to jednu Karol Petračić (1656), a tri Bonifacije Ciboci (13. i 27. IV 1687, te 15. III 1697). Svega jednu ispravu potpisao je sam prior samostana u Crikvenici Vid Cuarić (25. II 1687). Vjerojatno su u ovih pet posljednje spomenutih slučajeva, pisari isprava bili spomenuti potpisnici.

Ove nabrojene, vrlo zanimljive isprave, napisane u katastiku hrvatskim jezikom, ne mogu nas samim tim uvjeriti da su njihovi izvornici bili napisani glagoljicom. Međutim, misao da bi tako ipak moglo biti podupire jedna, glagoljicom pisana isprava, koje se je izvornik sačuvao u arhivskom fondu crikveničkog samostana, a koja je u katastiku također zabilježena (na str. 24—25) hrvatskim jezikom, latinicom. To je isprava od 6. lipnja 1422. godine što ju je Zvan sin Matije Bucifala dao napisati popu Vidu. Iza prijepisa te isprave stavljena je napomena da se original i kopija nalaze među ispravama samostana, no ne kaže se da li je original bio napisan glagoljicom.

Nasuprot tome, u crikvenički katastik zabilježen je tekst više glagoljskih isprava, kojih izvornik još i danas postoji u arhivskom fondu crikveničkog samostana — ali preveden na latinski jezik, također bez napomene da je izvornik napisan hrvatskim jezikom i glagoljicom. Tako su u latinskom prijevodu zabilježene ove isprave: na str. 21 katastika, isprava od 4. siječnja 1428. godine izdana u Novom od Nikole Frankapana; na str. 7 do 9, isprava od 12. siječnja 1428. godine izdana u Brinju od istog kneza; na str. 9 do 10, isprava od 16. lipnja 1430. godine; isprava od 6. ožujka, u Katastiku od 5 (sic!) ožujka 1440. godine izdana u Hrelinu od kneza Ivana Frankapana na

⁶⁹ Katastik, str. 45—48.

str. 21—22; na str. 14—15, isprava od 26. listopada 1450. godine izdana u Novom od kneza Martina Frankapana; na str. 15—16, isprava od 28. listopada 1455. godine izdana u Novom od kneza Martina Frankapana; na str. 17—18, isprava od 25. lipnja 1460. godine, izdana u Novom od kneza Martina Frankapana te na str. 22—24, isprava od 20. ožujka 1490. godine, što ju je izdao Mikula Žuno iz Dubrovnika, »Gospodin Bribira«.

Dok su netom navedene isprave bile zabilježene u katastiku »Idiomate Latino«, latinskim jezikom, dotle je isprava Antuna Bošnjaka iz Ponikava od 17. veljače 1521. godine (str. 24—25 katastika) zabilježena »Jdiomate Italice« tj. talijanskim jezikom.

ZAKLJUČAK

Iz naprijed izloženog proizlazi da se među ispravama napisanim glagoljicom, sačuvanih u pavlinskom samostanu u Crikvenici, zaista skroman broj onih koje su napisali pavlinski fratri uopće, a crikvenički pogotovo. Možda je njihovo učešće u pisanju glagoljicom bilo veće, ali, zasad, nemamo za to potvrde u dokumentima.

Možda je to zbog praznine nastale od polovice XVI do polovice XVII stoljeća a u kojoj uopće nema sačuvanih pisanih dokumenata za taj samostan. Čudno je da crikvenički pavlini, koji su sačuvali tolike isprave za ranije razdoblje, a koje se sve odnose na sticanje i raspolaganje nekretninom u XV i prvoj polovici XVI stoljeća, nisu u slijedećih 100 godina raspolagali tim nekretnim imetkom i pravima bez izdavanja bilo kakvih isprava. Možda je dio spisa i isprava iz tog razdoblja propao za nereda i ratovanja Uskoka sa Mlečanima, naročito 1615. godine kada su Mlečani opljačkali i spalili Novi.⁷⁰ Vjerojatno su tom prilikom stradala i manja mjesta uz obalu pa i Crikvenica.

S druge strane, u drugoj polovici XVI stoljeća i u prvoj polovici XVII, znatno se je stalo širiti latinsko pismo i za pisanje hrvatskih tekstova isprava i dokumenata. Posvjedočuje to češća upotreba latinice u frankapanskoj i zrinjskoj kancelariji. Ističemo u tom pogledu latinicom pisane urbare Modruša, Novog, Trsata,⁷¹ Urbar Vinodolskih imanja knezova Zrinjskih,⁷² kao i druge dokumente na spomenutom području. Stoga ne djeluje iznenađujuće pisanje isprava u katastiku, u drugoj polovici XVII stoljeća, hrvatskim jezikom ali latinicom. Možda je na to širenje latinaštva utjecala i gimnazijska poduka u crikveničkom samostanu na početku XVII stoljeća jer je tada prior tog samostana, a vjerojatno i učitelj latinskog jezika, bio Ivan Belostenec, koji je tada pripremao latinsko-hrvatski rječnik.⁷³

Već smo istakli da se sadržaj sačuvanih dokumenata crikveničkog samostana, uostalom kao i drugih takvih crkvenih ustanova i organizacija, sa-

⁷⁰ Karlo HORVAT, *Monumenta historiam Usocchorum illustrantia, pars altera, Monumenta spectantia historiam Slavorum Maridionalium*, vol. 34, Zagreb 1913, str. 176 i sl.

⁷¹ Radoslav LOPAŠIĆ, *Urbaria lingua croatica conscripta, sv. I, Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium vol. V*, Zagreb, 1894, str. 23, 131, 153. i dr.

⁷² Emilij LASZOWSKI, *Urbar vinodolskih imanja knezova Zrinjskih, Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arkiva, god. XVII, sv. 1—2, str. 78.*

⁷³ Vidi, No. 29 *Actorum Conventus Czriqenicensis*, 6. april 1600. U arhivskom fondu pavlinskog samostana u Crikvenici.

stoji pretežno, gotovo isključivo, od dokumenata koji posvjedočuju vlasništvo i posjed nekretnina i pravo na njih. Razmatranju ovdje spomenutih (i ostalih nespomenutih) dokumenata takvog sadržaja, potrebno je posvetiti posebnu pažnju i više prostora.

Prilog 1

U samostanu s. Marije u Crikvenici na dan 16. siječnja 1521. godine pred zamoljenim svjedocima Anton Bošnjak iz Ponikava potvrđuje izjavu danu u pismu pred notarom Nikolom u kući dobrinjskog plovana pred svjedocima da ostavlja sve svoje nepokretno i pokretno dobro na otoku i u Istri samostanu sv. Marije u Crikvenici za spas duše svoje i svoje žene te roditelja.

Ispravu je pisao Matko Knapić, kapelan crkve s. Martina, pop modruške biskupije, notar, na papiru širine 21,9 a visine 32,6 cm, prvotno arku ali sačuvanom sa prvim listom i cijelim tekstom, a od drugog lista samo okomitom polovinom. Tekst pisan dosta čitkom glagoljicom. Oštećenja i slabija čitljivost na pregibima, jer je isprava previjana na osminu veličine arka tj. stranice. Slabo čitljiva, zbog izbljedjelosti i vlage, potvrda grižanskog kapetana Grgura Slavkovića, o vjerodostojnosti gore spomenutog notara. Neobična datacija isprave prema rimskom. Ispod potvrde Grgura Slavkovića trag otpalog pečata.

1521 peroara kalendas (dva slova: Ž i Iže) 17 budući v kloštri svete Marie na Crikvenici pred
svidoci verovanimi g(ospo)dinom salvestrom plovanom bevgradskim i g(ospo)dinom jakovom plovanom kotorskim i dominom Martinom Vimadićem i potknežinom Grgurom Slavkovićem i sucem
Tomašem i žaknom Jurem i Mihovilom suca Tomaša sinom i pred Jadriem Sucićem i
5 Mihovlićem i Franciskom slugom potknežina Grgura i veće svidoci zvani i moleni v rece-
nom kloštri pred timi svidoci više imenovanimi ja Anton Bošnjak s Ponikav spom-
inajućise da moi život nemore uiti smerti i na onu ric kadi govori skrivate seb-
i skrovišća na nebesih kadi crvi ne jidu ni tla tlejut i imijući strah muk
pakl-
enih ja odlucih i ucinih svoju g(ospo)da boga i dive Marie od dobra komi e
g(ospo)din bog dal na
10 vom svitu i tako dobrovolnim zakonom est potrdil dane i odlucene njegovo ko dal
fratru Jurju Lazariću priuru kloštra s(ve)te Marie na Crikvenici i inim ocem prebiva-
jući v kloštri više recenom i kako ja Anton više receni potvrđuju rici i pismo
moe ko sam u-
cinil šnim v Dobrini g(ospo)dinom mikulo nootarom i pred svidoci ko su
bili ondi v hiže
g(ospo)dina plovana v Dobrini a to est moe dane i odlucene braidu i zemlu
ka e poli braide

15 v ogradi zemlu Dolac pod hižu i hiže moe i blago moe ca e konske matere i kona kra-
ve junce ovce koze i vse moe malo i veliko v otoci i v Istrii gibuće i negibuće
bacve badne i vse pohištvo malo i veliko kad i koli ja ca imam a to est
kloštru s-

(ve)te Marie više recenom i fratrom v nem prebivajući za dušu moju i
žene moe i oca
i matere moe s onim prihodom i službu ka od nega gre s(ve)tomu Marku
i ako bi gdo

20 otih tomu protiviti budi proklet bogom i devu Mariju i vsim dvorom ne-
beskim vicnim zakonom amen. I ja ladem fratre ki su i ki budu za svoi
red da oni mo-

zite držati i governati moe dobro više receno kako sami svoje dobro ke o
podlo-

žno kloštru više recenom vecnim zakonom odgovarajući od braid i od zemal
gospodi kako više receno i od živin i od hiž ki Anton obligase fratrom vi-

25 šc recenim poniedno vrime nepoiti na mane dobra negova ko e imil da
fratri više rece (sic!) dužni budite moliti boga za nega kako e više receno i
za vekše vero-

vane na to im da ta list pred svedoci više recenimi v kloštri više rece-
nom pod lizezii i d(a)n kako e više pisano.

Notarski znak

(u njemu slovo:

P i M)

I ja Matko Knapić kapelan crkve s(ve)toga Martina,
pop biskupie modruške, apostolsku i cesarsku oblastju
i moćju notar općeni kada to cinašese i odlucivašese
govorašese i bivaše z oci bih i to tako odlucujući vi-
dih slišah i tako z oci buduci ocitoi ištument ucinih i
va ocitu furmu vernalnu svrših i zlamenem moim obicai-
nim naznamenah i s prvo imenovanimi svedoci mene
napisah na to navlastito prošeni i zvan od recenoga
Antona i preijura potrene i verovane zg/ora) pisanih.

Na poledini isprave razne bilješke od kojih neke precrtane. Na desnoj
polovini: olovkom 1521 17 Kal. febr. Ispod toga: olovkom 1521. U crvenom
štambilju Madžarskog državnog arhiva: M.O.D.L. i crnilom 37127.

Ispod toga olovkom: 1521 jan. 16. Kozjegyzöi okle kiadaslan vel. Crvenom
olovkom broj: 21. I konačno, pri dnu crnilom: »Actor(um) Conventus Czrik-
venicz(ensis) N° 20«

Isprava se nalazi danas u arhivskom fondu Pavlinskog samostana cri-
kveničkog u Arhivu Hrvatske u Zagrebu. Registrirana pod brojem 17 u In-
ventaru »Glagoljski rukopisi i isprave u Arhivu Hrvatske«.

Prilog 2

Fratar Tomaš, vikariš kloštra sv. Mikule na Gvozdi modruškom, provin-
cijal i vizitator fratara hrvatskih »poli mora i v Istriji«, daje u nasljedni za-
kup neku zemlju »v topalih« uz plaćanje šestine »prijodišća« Jurju Vela-
čiću. U Kloštru sv. Marije »na Crikvenici«, 1523. godine »meseca oktobra
dan treći«.

Pergamena širine 25,3 cm, visine 18,5 cm. Na sredini pri dnu teksta trag većeg pečata koji je otpao. Tekst ispisan čitkom glagoljicom u 14 redaka, oštećen s lijeve strane 8 cm od ruba, u širini 1 do 2 cm nedostaje tekst u prva četiri retka.

Fratar Tomaš vikariš kloštra s(ve)toga Mikule na Gvozdi modruškom provincijal i vižitator fratrov Hrvac(ki)h (po)li mora i v Istrii reda remet, prisežnik regule b(la)ž(e)noga avgustina biskupa ispovednika znano (čini)m vsim i svakomu kom se dostoi i pred kih lice pride ta naš list i kadi ga potriba bude na pr(. . . .)azati preda svakom pravdom kako pride pred nas Jurina Velacić skokoša pros-
5 eći od nas list i potvrjenje na niku zemlu ka e v topalih a mei s komunsku zemlu i mei moju ku sam kupil od Mihacića a mi fratar Tomaš više imenovani imivši potsvit i dogovor s oci fratri bratju moju tada buduć na Crikvenici dasmomu tu zemlu više imenovanu s tim patom da ju teži i da plaća od ne vsako šesto zakoli na nei prirodi i zemlu fatigajući i od ne plaćajući kako e više receno volan dati prodati za dušu dati on sam i nega ostanak vikovicnim zakonom i ako bi im-
10 il tu zemlu prodati ima najprije fratre ponuditi ako bi ju oni oti kupiti e ako li bi e fratri ne kup-ili a on prodati komu nemu drago i ako bi zemle ne fatigali ali od ne ne plaćali do tri leta kako e više receno volni su ju fratri vzeti kako sami svoje i za vekše verovane na tomu dasmo ta naš list pod pečat našega s(ve)toga reda v kloštri našem s(ve)te Marie na Crikvenici v letih g(ospo)dinih 1523 miseca oktobra dan treći.

Na poleđini pergamene razne zabilješke među kojima štambilj Madžarskog državnog arhiva M.O.D.L. 37130, a pri desnom dnu crnilom rukom: »Actor(um) Conventus Czrikvenicz(ensis) N° 23.

Prilog 3

Fratar Juraj, vikariš i provincijal reda sv. Pavla pustinjaka, dogovorno sa samostanskim priorima daje u nasljedni zakup neku zemlju povrh sela Matka Ružića njegovom zetu Beku uz dužnost davanja šestine uroda. Godine 1539.

Pergamena veličine 22,8 cm širine i 13,9 cm visine, na sredini pri dnu trag otpalog pečata. Ispisan tekst čitkom kurzivnom glagoljicom. Ja fratar Juraj vikariš i provincijal reda s(ve)t(o)ga pavla prvo ga remete buduć kupno s oci priuri vsikupno dogovorni ednim glasom dasmo ednu z(e)mlu ka e više sela Matka Rožića i dasmo ju Beku zetu negovu da mozi dati radovati uživati on i nega ostanak šestoga s tim patom težeći ju i neucini vši niedne fale ili protivščine redu našem gdilibi net il plaćati toga dohodka više rečenoga da nam ostaju naše

z(e)mle slobdene f zavešće verovane nato dasmo ta naš list
pod pečat našega s(ve)t(o)go reda v letih h(risto)v(i)h 1539.

Pergamena previnuta okomito na tri jednaka dijela. Na poledini razne zabilješke. Pri donjem desnom rubu: »Actor(um) Conventus Czrikveniczen- sis N° 25.

Pergamena sada u arhivskom fondu Pavlinskog samostana u Arhivu Hrvatske u Zagrebu. Registrirana pod brojem 21 u internatu Glagoljski rukopisi i isprave u Arhivu Hrvatske.

Riassunto

DOCUMENTI GLAGOLITICI DEL MONASTERO DEI PAOLINI A CRIKVENICA

Danilo Klen

L'autore, dopo una breve presentazione in cui descrive la comparsa e lo sviluppo dell'ordine religioso dei paolini in Croazia, analizza i risultati degli studi finora fatti sulla loro attività culturale e sul loro ruolo nell'uso dei caratteri glagolitici. Pure i paolini di Crikvenica svolgevano un'attività culturale rilevante (ginnasio; Belostenec). Dopo aver esaminato gli esistenti documenti glagolitici riferentisi a questo monastero, in maggioranza pubblicati, l'autore constata che i paolini su ventuno ne scrissero soltanto cinque e di questi, appena due furono scritti nel monastero di Crikvenica.

In base al catasto monastico del monastero di Crikvenica l'autore constata che pure l'atto di fondazione del 14 agosto 1412 (Sladović) trascritto in latino, fu originariamente steso in glagolitico. Ma esso è un falsificato posteriore. Evidentemente, secondo l'autore, la chiesa ed il monastero di Crikvenica furono dotati e fondati fra il 1381 ed il 1393.

L'autore passa poi all'analisi degli undici documenti che nel menzionato catasto sono annotati in lingua croata, ma in caratteri latini. Soltanto uno sui dieci che sono stati scritti fra il 1656 ed il 1697, è stato firmato dal priore del monastero di Crikvenica (25 febbraio 1687); di quello del 6 giugno 1422 trascritto nel catasto in lingua croata ed in caratteri latini come gli altri, è conservato l'originale scritto su pergamena in caratteri glagoliti. Lo scrivano, registrando questo documento sul catasto, non rilevò che l'originale era in glagolitico, perciò l'autore ritiene possibile che altri tra i dieci documenti fossero scritti nei medesimi caratteri.

Nel monastero dei paolini di Crikvenica, dunque, furono scritti pochissimi documenti in caratteri glagolitici però è loro merito averli custoditi con cura. È probabile che la funzione dei frati del monastero nell'uso e diffusione dei caratteri glagolitici fosse maggiore, ma le fonti, per la verità molto lacunose, non lo conprovano.

L'autore, nel supplemento del suo saggio, pubblica tre documenti in caratteri glagolitici finora inediti della prima metà del XVI secolo.